

Foredrag i Oslo Militære Samfund mandag 16. januar 2006

Ved

Forsker Stina Torjesen, NUPI

Foto: Stig Morten Karlsen, Oslo Militære Samfund

Sikkerhetspolitiske utfordringer i Sentral-Asia: Politisk ustabilitet, geopolitisk rivalisering og narkotikahandel

Hei

1

I presentasjonen min i kveld er det 3 poenger jeg vil understreke.

For det første:

Sentral Asia er en ustabil region – særlig Usbekistan og til dels Kirgisistan gir grunn til bekymring. Et mulig scenarior for Usbekistan er et kaotisk kollaps av det sittende regimet.

For det andre:

Sentral Asia er arena for rivalisering mellom USA på den ene siden og Russland og Kina på den andre.

For det tredje:

Kriminelle nettverk øker sin innflytelse – dette gjør det vanskelig å få til politisk og økonomisk utvikling som kunne trygget regionen og gjort den mer stabil.

Sentral Asia er viktig for Norge: Vi har militære styrker i Nord Afghanistan nær grensen til Usbekistan, hvis Usbekistan kollapser vil det gi vansker for stabiliseringsprosessen i Afghanistan.

Uhelding for NATO om det blir en blokk danning og videre konsolidering av Russisk og Kinesisk militært samarbeid.

Russiske myndigheter hevder at narkotikaen som når Russland via Sentral Asia fra Afghanistan går videre til Europeiske markeder.

40 min gir meg lite sjanse til å gå ordentlig i dybden – ta gjerne opp ting dere vil jeg skal gå nærmere inn i når vi har en runde med spørsmål etterpå.

2

Før vi begynner vil jeg bare gi en kort introduksjon om Sentral Asia og en liten profil på hvert av landene som ligger i regionen.

Sentral Asia – en region mellom Kina i øst Russland i nord, Afghanistan i sør. Landene var tidligere del av sovjetunionen.

3

Turkmenistan:

- 5 millioner innbyggere
- President Saparmyrat Niyazov
- Persondyrkelse
- Autoritært
- Isolasjon – nøytralitet
- Store gassresurser

4

Usbekistan

- 26.9 millioner innbyggere
- President Islam Karimov
- Regionens historiske senter (Samarkand)
- Autoritært
- Radikal islamsk motstand
- Stagnasjon
- Pro USA 1996-2005

5

Kasakhstan

- 15,4 millioner innbyggere
- President Nursultan Nasarbajev
- Nomadisk, preges av sovjetisk og russisk påvirkning
- Semi-autoritært
- Oljefunn og økonomisk vekst
- Pro Russland

5

Kirgisistan

- 5,3 millioner innbyggere
- President Kurmanbek Bakijev
- Nomadisk, preges av sovjetisk og russisk påvirkning

- Tulipan revolusjonen
- Underutvikling
- Pro Russland
- Norsk bistand

6

Tadsjikistan

- 6,3 millioner innbyggere
- President Emomali Rakhmonov
- Persisk kulturarv
- Borgerkrig 1992-1997
- Semi-autoritært
- Fattig
- Vannkraftutbygging
- Pro Russland

7

Da går vi over til det første av dagens hovedtema.

På hvilken måte er regionen ustabil nå i 2006? Usbekistan og President Karimovs regime gir størst grunn til bekymring.

Usbekistan har ført en feilslått økonomisk politikk siden landet ble uavhengig i 1991. Gradvis og lite markedsreform har ført til lav vekst og lite utenlandske investeringer. Jordbrukssektoren kontrolleres av staten. Bomull står for ca 25 % av Usbekisk eksport. Bøndene som jobber på jordbruksmarkene utnyttes.

Landet styres på hardt og autoritært vis av President Karimov. Den moderate opposisjonen er i fengsel eller eksil – islamske undergrunnsbevegelser har tatt over.

The Islamic Movement of Usbekistan viktigst av disse: oppstod på tidlig 1990 tallet, gikk i eksil, hadde treningsleire i Afghanistan og tett bånd til Taleban. Angrep på Kirgisistan og Usbekistan i 1999 og 2000. Kjempet med Taleban mot de internasjonale styrkene, flesteparten drept i kamper i Nord Afghanistan, inkludert lederen Juma Namanganii.

Ved siden av IMU er det aktive celler av Hizb ut Tharir i Usbekistan, disse ønsker og kaste Karimov regimet og opprette kalifatet – så langt bare med fredlige midler.

Andre grupper muligens med forbindelse til gjenværende deler av IMU stod bak bombe eksplosjoner og skyte episoder i byen Bukhara og Tashkent i 2004 .

Men kanskje mest urovekkende: tendensen til at 'vanlige folk', særlig bønder og basar selgere, i økende grad har demonstrert – til tross for at de vet dette vil innebære fengsling og forfølgelse. Dette er et tegn på at innbyggerne i Usbekistan i økende grad er desperate.

8

Andijan protesten og massakren som fulgte etterpå er del av denne tendensen. Her utløste en rettssak mot 23 forretningsmenn beskyldt for islamsk fundamentalisme en demonstrasjon - hvor flere hundre av demonstrantene ble drept av den usbekiske hæren.

Andijan er et tegn på hvor dårlig stilt det er med Usbekistan. Det har vært forsøkt og initiere politiske og økonomiske reformer, men dette har ikke virket. Hvordan vil folk reagere? Bli det fortsatt frykt og passivitet eller blir det protest? Hvis protest kan dette bli svært kaotisk, siden all motstand mot Karimov er utryddet er det få lederskikkelser eller bevegelser som kan ta over. Usbekistan er som sagt den mest folkerike staten og grenser mot alle landene i Sentral Asia, inkludert Afghanistan.

9

Så over til tema 2 for presentasjonen:

Kirgisistan er også et problematisk land – men kanskje ikke like urovekkende som Usbekistan. Kirgisistan er et av tre land i tidligere sovjet unionen som har opplevd en såkalt farge revolusjon. Etter organisert valgfusk oppstod det folkelige protest aksjoner mot President Akaev, presidenten flyktet og en tidligere statsminister, Bakiev, tok over. Revolusjonen har gitt det sentrale makt apparatet enda mindre kontroll en det det hadde tidligere, kriminelle nettverk har tred frem i lyset, interne oppgjør som involverer den politiske eliten utspiller seg. Kirgisistan svak og fattig men håp om at deler av den politiske eliten for kontroll over landet igjen.

10

Kriminelle nettverk er ikke bare et problem i Kirgisistan men i regionen som helhet. Mye av dette skyldes narkotika, særlig heroin, som går gjennom Sentral Asia til Russland. Tadsjikiske myndigheter beslagla 5 tonn heroin i 2003, og dette regnes å være bare en liten del av den mengden som går gjennom regionen.

Problemet er at ofte er det nettverk innenfor politiet og tollvesenet som selv driver med smuglingen eller beskytter smugler nettverkene. Slike skjer det en sakte kriminalisering av deler av statsstrukturen. Dette gjør staten dårlig i stand til å lede den økonomisk og sosial utviklingen og gir en ond sirkel med konstant underutvikling og ustabile samfunn.

Dessuten kan narkotika trafikken til enhver tid bli brukt som inntektskilde av radikale politiske grupper – disse eksisterer ikke i dag, men kan lett komme tilbake, IMU hadde narko trafikk som sin viktigste inntektskilde.

11

Jeg har snakket litt om hva som rører seg *innad* i landene i Sentral Asia.

Nå vil jeg rette fokus mer på den storpolitiske konteksten som omgir landene i Sentral Asia – den er heller ikke enkel.

Seks viktige aktører: Iran, Pakistan, Tyrkia, Kina, Russland, USA.

Disse konkurrerer om følgende:

- Kontroll over olje og gass
- Militær innflytelse og baser
- Markeds adgang, transitt
- Hydro elektrisk kraft

12

Jeg tar her for meg et av disse aspektene – det militære:

Det er særlig Kina, Russland og USA som er fremtredene aktører her.

Disse kjemper om å sikre seg lojale allierte stater i regionen, samt muligheter for å opprette militære baser.

Alle tre ønsker å bekjempe terror nettverk – inkludert Kina som er bekymret for at separatist bevegelser i blant Uighurerne som bor i den Kinesiske regionen Xinjiang, skal få støtte fra den etniske uighurske minoritetsbefolkningen i de Sentral Asiatiske landene.

Russland og de andre landene i Sentral Asia deler Kinas frykt for seperatisme i regionen. Kina og Russland videre har sett det som svært lite ønskelig og ha amerikanske baser i regionen – og motstand mot dette har styrket samarbeidet mellom Kina og Russland og ført til økt vektlegging av Shanghai cooperation organisation SCO.

13

Før 11. september: Russland dominerte militært, Kina lite aktiv.

Alle statene utenom Turkmenistan ble likevel med i NATOs Partnership for Peace, og det var særlig USA og Tyrkia som oppfordret til dette.

14

Etter 11. september: USA oppretter baser i Usbekistan og Kigisistan, men er nå sterkt kritiske og en pådriver for å få landene i sentral asia til å avslutte base kontraktene de har med USA.

Må legges til at sikkerhetssituasjonen i sentral asia forbedret seg med enduring freedom: IMU kraftig svekket, ingen nye terrorgrupper med sete i Afghanistan kan oppstå.

15

Som svar på USAs engasjement har Kina og Russland økt sin aktivitet i regionen.

- CIS Anti-terror senter, Kirgisistan, 2001
- Russisk base ved Kant, Kirgisistan 2003
- 2004 Russland-Tadsjikistan avtale, permanent Russisk base i Tadsjikistan
- SCO Anti-terror senter i Usbekistan
- SCO regime støtte

Største omrokkingen i regionen: Usbekistan: fra USA til Russland i 2005.

16

Fremtidsutsikter.

- USA beholder Manas (Kirgisistan) på kort sikt, leter etter andre allierte i regionen (Aserbajdsjan?)
- SCO øker i betydning
- Positivt at Usbekistan og Kirgisistan begge er allierte med Russland?
- Kina + Russland i sammenfallende interesser i Sentral Asia på lang sikt?

Situasjonen i Afghanistan?